

ПУБЛІЧНІ ТА ПРИВАТНІ ІНТЕРЕСИ У МЕХАНІЗМІ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Розглянуто проблему позиціонування приватних і публічних інтересів у сфері державної влади в демократичних країнах. Указуються концептуальні підходи до розумінні співвідношень цих дефініцій, проаналізовано правові та неправові ресурси у державо-владних відносинах, що використовуються для забезпечення приватних та публічних інтересів сучасного суспільства.

Ключові слова: державна влада, громадянське суспільство, приватний інтерес, публічний інтерес, ресурс влади, механізм влади.

Постановка проблеми. Сьогочасне суспільство вступило в період великих перетворень і реформ, що зачіпають усі сфери життєдіяльності соціуму, котрі породжують конфліктогенність політичних і правових процесів і складають "каркас" вітчизняної правової реальності. У зв'язку з цим вимога стабілізації та впорядкування громадських стосунків носить принциповий характер для державності, що формується, а відповідно, феномен влади повинен відбивати динаміку правового життя і безпосередньо зв'язувати державну владу з якісним станом державно-правового розвитку правової системи. Саме цій меті і підпорядковано право з усім механізмом його нормативного регулювання.

В умовах, коли істотно підвищуються шанси активізації ринкових механізмів, мобілізації резервів заповзятливості через розширення кола індивідуальних можливостей особи і різних способів її самореалізації в політико-правовому просторі, істотно скорочується дистанція "людина - державна влада".

Метою цієї статті є дослідження питання співвідношення і взаємодія приватних і державних інтересів при здійсненні державної влади.

Стан наукової розробки проблеми. Вивчення феномена влади та пов'язаних з нею проблем має давню історію. Її дослідженням займалися такі філософи і правознавці, як Платон, Аристотель, Н. Макіавеллі, Ж. Боден, Т. Гоббс, Ш.Л. Монтеск'є, В. Паретто, М. Вебер, Г. Ласуелл та ін. Однак юридичний механізм взаємозв'язку приватних і публічних інтересів, принципів їх взаємодії у державно-владній сфері розглядався переважно фрагментарно й зазвичай не ставав предметом самостійного дослідження. Здебільшого спроби дослідження вищезазначеної проблематики зводяться до таких аспектів: установлення межі між приватним і публічним інтересом і способи захисту від надмірного втручання державної влади в особисту сферу (О. Вінник, А. Агеев[1]) або дослідження обсягу задоволення

приватного інтересу, щоб забезпечити стабільність існування всього суспільства (О. Крупчан, В.Селіванов, Н.Діденко[2]). Поряд із цим у теорії права залишаються неврегульованими та потребують додаткового дослідження вагомі проблеми формування понятійного апарату у сфері механізму державної влади та місце в цьому інституційному вимірі приватних і публічних інтересів.

Виклад основного матеріалу. Влада це завжди необхідний елемент життєдіяльності соціальної системи. У формально-управлінському підході влада, як механізм управління й організації, уперше отримує своє пояснення в політико-правовому диспуті. У даному випадку влада виступає як влада державна, котра змістово розкривається у можливості і здатності впливу домінуючого керівного суб'єкта (держава і його органи) на керований об'єкт (суспільство, соціальні групи). З цих позицій влада – правова організація соціуму, а механізм влади передбачає державно-правове управління різними видами діяльності. Механізм державної влади має складну ієрархічну структуру, яка пронизує кожне соціальне поле, черпаючи свої ресурси в "єднанні народу", де формальний суб'єкт влади - громадяни, передають (делегують) свої владні повноваження офіційному агенту - державі.

Згідно з сучасними поглядами, громадянське суспільство є невід'ємним елементом сучасного демократичного правового суспільства. Громадянське суспільство можна розглядати як сукупність різних зв'язків і стосунків між людьми з метою якнайповнішого задоволення різноманітних інтересів: культурних, комунікативних, освітніх, економічних та ін. Інтереси кожної конкретної людини, реалізація яких дозволяє задовольняти індивідуальні (групові, корпоративні) потреби, і будуть приватними інтересами. Завдання державної влади – консолідувати приватний і публічний інтерес заради досягнення цілей, що ставляться громадянським суспільством пе-

ред цією владою та заради збереження владних повноважень самою владою.

На думку С.П. Рабіновича, приватне і публічне є аспектами, «іпостасями» будь-яких відносин, що виникають у кожній спільноті – сім'ї, громаді, організації тощо. Публічним є все те, що стосується благ і організації спільноти, а приватним – усе, що стосується благ та інтересів кожного з її учасників [5, с.5].

Приватні інтереси окремих людей багато в чому суперечать один одному, прагнуть до відокремлення, автономії, схильні до реалізації навіть завдаючи шкоди інтересам іншим суб'єктам. З онтологічного боку, будь-який інтерес егоїстичний уже внаслідок того, що його носій шукає сам можливості задоволення необхідних потреб. Прагнення до відокремлення інтересу диктується і тим, що інтерес завжди зв'язаний з інтересами інших людей, які однакові між собою у плані реалізації. Тому прагнення до відокремлення інтересу неминуче поєднується з такими його властивостями, як суперечність, конкурентність, змагальність, заповзятливість, імпровізація, що в сукупності визначає домінуючу його рису - стихійність. Наявність і адекватна реалізація приватних інтересів є об'єктивною основою сучасної демократичної правової держави.

Проте при всіх позитивних моментах плюралізму інтересів їх різноманітність несе в собі деструктивний потенціал. Конкуруючи і змагаючись між собою, одні інтереси можуть реалізовуватися у вигляді шкоди для реалізації інших інтересів, у тому числі і більш значущих.

Щоб окремі індивіди, реалізуючи свої приватні інтереси, елементарно не знищили один одного, з'являються особливі "надінтереси" - інтереси, в реалізації яких кожен індивідуально зацікавлений в набагато меншій мірі, реалізація яких може відбуватися навіть усупереч інтересам окремих індивідів, але водночас реалізація цих "надінтересів" слугує метою збереження як усього соціуму, так і в кінцевому результаті реалізації інтересів кожного з її складових індивідів. Існування цих інтересів зумовлене існуванням самого суспільства як цілісної системи.

Оскільки цей інтерес породжується суспільством, логічно називати його громадським інтересом. Громадський інтерес складається з окремих приватних інтересів. Проте громадський інтерес не є простою сумою індивідуальних інтересів. При формуванні громадського інтересу відбувається не механічне складання і "накладення" одних інтересів на інші, а їх "примирення", створення рівнодійності приватних інте-

ресів, яка з одного боку ґрунтується на окремих приватних інтересах, але з іншого - їм не дорівнює й утворює нове явище, що не зводиться до простої суми останніх. На цю обставину ще вказував Жан-Жак Руссо: «Між волею усіх і загальною волею часто існують великі відмінності. Загальна воля бере до уваги лише загальні інтереси. Воля усіх бере до уваги лише приватні інтереси і є сукупністю індивідуальної волі, якщо віднімемо від цієї волі плюс і мінус, які взаємопротилежні, залишиться як підсумок відмінностей, загальна воля» [6, с.219.]. Водночас громадський інтерес, окрім різних суб'єктивних інтересів, враховує ще і безліч об'єктивних чинників, як наприклад: економічні, соціальні, геополітичні, екологічні та ін.

З поняттям громадський інтерес тісно пов'язане й інше поняття: публічний інтерес. Розглянемо їх співвідношення. Уперше дослідженням цих питань зайнявся Ю. А. Тихоміров. Він публічні інтереси визначає як «...громадські інтереси, без задоволення яких неможливо, з одного боку, реалізувати приватні інтереси, з іншого - забезпечити цілісність, стійкість і нормальний розвиток організацій, держав, націй, соціальних прошарків, нарешті суспільства в цілому. Це - офіційно визнані інтереси, що мають підтримку держави і правовий захист. Отже, публічний інтерес визнаний державою і забезпечений правом інтерес соціальної спільноти, задоволення якого слугує умовою та гарантією її існування і розвитку» [7, с. 54-55]

У цьому визначенні публічний інтерес визначається через ширше поняття - громадський інтерес (інтерес соціальної спільноти). Фактично виходить формула: "публічний інтерес = громадський інтерес + закріплення його правом". Логічно продовжуючи процитовану думку, можна сказати, що публічний і громадський інтереси не тотожні один одному, не кожен громадський інтерес є публічним.

Виходячи з вищевикладеного, можна виділити такі критерії віднесення того або іншого інтересу до категорії публічного. Перший критерій виділяється на основі формальних, другий - на основі функціональних ознак.

1. Публічний інтерес – це завжди артикульований, усвідомлений інтерес. Для сучасних державоутворюючих суспільств публічний інтерес є інтересом, визнаним державою і врегульованим (забезпеченим) правом [3, с. 92].

2. Публічний інтерес слугує меті забезпечення цілісності і стійкого функціонування суспільства. Артикуляція громадських інтересів і їх наступне закріплення в законодавстві носять ба-

гато в чому суб'єктивний характер. На цей процес накладає відбиток пануючий у суспільстві світогляд, менталітет як основної маси населення, так і політичної еліти.

Публічний інтерес не зводиться до простої суми приватних інтересів, доволі часто в короткостроковій перспективі багато в чому їм суперечить. Але оскільки від реалізації публічних інтересів залежить факт існування і нормального функціонування будь-якого суспільства, то саме реалізація публічного інтересу слугує передумовою і гарантією реалізації окремих приватних інтересів. Іншими словами, реалізація публічних інтересів створює середовище для реалізації приватних інтересів.

Окрім цього, можна виділити ще і таку ознаку, як особливий порядок реалізації. Публічний інтерес завжди імперативний, на його захисті стоять різні владні інститути, і в першу чергу – інститут державної влади, в широкому розумінні цієї дефініції. Реалізація публічного інтересу завжди відбувається в інституційних формах.

Державна влада володіє власним консолідованим ресурсом, що виражає її соціальну суть, має необмежений юридичний характер, монополне право на правотворчу діяльність, як спосіб організації громадських стосунків і правозастосовну, як спосіб регулювання і контролю. Державна влада може абсолютно легально використовувати силові механізми, опираючись на спеціальний апарат примусу, та використовує не лише механізм примусу, але й економічні, соціально-політичні, культурно-інформаційні ресурси.

Будь-яка влада як функція, що породжується будь-яким суспільством, проявляється у діяльності відповідних суб'єктів, влада держави - у діяльності її органів і посадовців. Основні напрями цієї діяльності зазвичай іменуються функціями держави. Ці функції, а, відповідно, державна влада, здійснюються за допомогою різних форм і методів, і, передусім, шляхом ухваленні рішень, що розрізняються за формою і змістом діяльності системи органів, покликаних реалізувати ці рішення, здійснювати нагляд за їх здійсненням і вживати необхідні заходи у разі їх невиконання.

Для державної влади характерне застосування примусових заходів для задоволення правомірних як публічних так і приватних інтересів. Володарюючий суб'єкт при необхідності може поставити підвладного в ситуацію примусу. Ситуація примусу - це такий стан, коли підлеглий суб'єкт постає перед вибором тільки одного з несприятливих наслідків своїх майбутніх дій, спираючись на свою шкалу цінностей, тобто ви-

бирає менше зло для себе. Очевидно, що державна влада спирається на примус, здійснюваний уповноваженими на те агентами держави, тобто її органами (посадовцями).

Як зазначив Г.В. Мальцев, «більш стабільні суспільства, які мають достатній потенціал самоуправління і збалансовану систему владних відносин, потребують найменшої етатизації. Натомість значно більший або досить високий рівень етатизації потрібен у суспільствах, які з величезними зусиллями вибираються з кризи і хаосу, де відсутні або деформовані соціальні структури, а владні організації відносно слабкі й стурбовані не стільки організаційними потребами, скільки боротьбою за владу» [4, с.322].

На відміну від тоталітарної, правова держава використовує не будь-які види примусу, які у змозі здійснювати її органи, а тільки такі, які передбачені правом і реалізуються із застосуванням правових процедур. Такий примус ми можемо назвати не тільки державним, але і правовим. Державна влада здійснюється не лише шляхом ухвалення правових рішень нормативного й індивідуального характеру, що спираються на примус, але і м'якшими способами, з використанням рекомендацій, порад, побажань, закликів, що не є за своєю природою правовими засобами. Досить м'які і деякі політико-правові способи здійснення влади, коли держава не використовує жорсткі обов'язкові приписи і визнає свободу дій підвладних суб'єктів, ставлячи їй певні правові рамки, покликани захистити інших осіб від довільних дій. До м'яких способів здійснення влади відноситься і такі, як обіцянки й узяті на себе зобов'язання винагороди за певну діяльність (премії, нагороди, встановлення різного роду пільг: податкових, трудових, пенсійних і тому подібне).

Виділимо ряд характеристик, які має сучасна державна влада. До специфічних рис державної влади належить віднести імперативний, диспозитивний, інформативний характер влади. Під імперативним характером влади розуміється існування громадських стосунків, заснованих на принципах владарювання та підпорядкування, тобто таких стосунків, які носять асиметричний характер. Такий характер влади зазвичай захищає публічні інтереси суспільства. Ведучи мову про диспозитивний характер, зазначимо, що цей вид стосунків заснований на принципах рівності сторін і встановлення взаємин, як правило, в цивільно-правовій сфері, між рівними суб'єктами на договірній основі. У домінанті характерні такі відносини при забезпеченні приватного інтересу, і доволі часто державна влада виступає не просто регулятором

таких відносин, а паритетним рівним суб'єктом поряд з іншими учасниками. Такому виду, відповідно, притаманний симетричний характер стосунків.

Інформативність державної влади припускає створення та підтримку певних видів знань, які є опорою владної діяльності державних органів і посадовців, поширення інформаційних потоків, а також контроль за коментуванням і циркуляцією цих потоків у суспільстві.

Висновки. Науковий підхід до визначення співвідношення приватного та публічного інтересу у сфері владної проблематики не безперечний і потребує подальшого розвитку, але вже тепер можна сміливо сказати, що він відкриває нове, набагато глибше "коріння" влади, дозволяє прив'язати теорію до реальності, розрізняючи її стратегії та механізми. Зазначимо, що в даний момент у наукових дослідженнях відбувається перехід до принципово іншої аналітики як держави, так і в цілому влади, що дозволяє моделювати її справжнє здійснення у сучасному суспільстві. Тому необхідність створення нових механізмів владарювання і процедур функціонування владних інститутів, які змогли б фактично відбивати і регулювати інтереси громадян, все ще на порядку денному сучасних державних реформ.

Список літератури

1.Вінник О.М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних та приватних інтересів в господарських товариствах: Автореферат дис. ...д.ю.н. –К., 2004.-32с.; Агеев А.Х. Частноправовые и публично-правовые начала в исполнительном производстве: Автореферат дис. ... к.ю.н. -Екатеринбург, 2004- 25с.

2.Крупчак О.Д. Методологічні підходи до проблеми взаємозв'язку приватного і публічного права/ О.Д. Крупчак //Методологія приватного права. Зб.наук.праць(за матеріалами науково-теоретичної конференції, м. Київ, 30 травня 2003 р.); Селіванов В. , Діденко Н. Діалектика приватного та публічного в правовому регулюванні/ В. Селіванов, Н. Діденко //Право України.-2001.-№11-С.15-21.

3.Кряжков А.В. Публичный интерес: понятие, виды и защита/ Кряжков А.В. // Государство и право. -1999. - №10. -С.92-94.

4.Мальцев Г.В. Понимания права. Подходы и проблемы.[Монография] -М.:Прометей, 1999.- 419с.

5.Рабинович С. Субсидиарність як принцип взаємодії приватної і публічної влади в сучасному суспільстві/ С. Рабинович // Юридична Україна.- 2006.-№2.-С.5-7.

6.Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре или принципы политического права/ Руссо Ж. Ж. Об общественном договоре. Трактаты / Пер. с фр. - М.: КАНОН-пресс, Кучково поле, 1998. – 416с.

7.Тихомиров Ю.А. Публичное право.[Учебник]/Ю.А. Тихомиров - М; Издательство БЕК. 1995.-339с.

Стаття надійшла до редколегії 1 березня 2010 року.

Рекомендована до опублікування у «Віснику» членом редколегії А.З.Георгіцєю.

I.M. Zharovska

Public and private interests in the mechanisms of modern government

Summary

The problem of positioning of private and public interests in the sphere of government in democratic countries is considered. Also the conceptual approaches of understanding the relationships of these definitions, analysis of legal and illegal resources of government relations that are used for private and public interests of modern society are specified.

Key words: public authorities, civil society, private interest, public interest, authority resources, mechanism of power.

I.M. Zharovskaya

Публичные и частные интересы в механизме современной государственной власти

Аннотация

Рассмотрена проблема позиционирования частных и публичных интересов в сфере государственной власти в демократических странах. Указываются концептуальные подходы к пониманию соотношений этих дефиниций, проанализированы правовые и неправовые ресурсы в государственно-властных отношениях, которые используются для обеспечения частных и публичных интересов современного общества.

Ключевые слова: государственная власть, гражданское общество, частный интерес, публичный интерес, ресурс власти, механизм власти.